# سێ رۆمانی جان دۆست دەکرێنە کوردی

■ ئا: ئەدەب و کولتوور

سێ رۆمانی دیکەی جان دۆست، نووسەری کوردی رۆژئاوای کوردستان کە بە عەرەبی نووسراون، لەلایەن سێ وەرگێڕەوە دەکرێنە کوردی.

یەکێک لە رۆمانەکان بەناوی (عەفرین ڕێڕەوی ئارام)ـە کە وریا غەفووری کردوویەتی بە کوردی، رۆمانی دووەم بەناوی (دەستنووسی پیترسبۆرگ – ژیانی ژابازیدی)ـە و لەلایەن سەباح ئیسماعیلەوە کراوە بە کوردی. رۆمانی سێیەمیش بەناوی (پاسە سەوزەکەی حەلەب) تارق کارێزی کردوویەتی بە کوردی.

سۆران عەزیز، خاوەنی ماڵی وەفایی بە پاشکۆی (ئەدەب کولتووری رووداو)ی راگەیاند، ماڵی وەفایی سێ رۆمانەکە چاپ دەکات و لە مانگی داهاتوودا بڵاودەکرێنەوە و دەکەونە بەردەستی خوێنەران.

پێشتر چەند کتێب و رۆمانێکی دیکەی جان دۆست بۆ زمانی کوردی وەرگێڕدراون، لەوانە سەباح ئیسماعیل، وەرگێڕی کورد پێنج رۆمانی ئەو نووسەرەی لە عەرەبییەوە بۆ زمانی کوردی وەرگێڕاون.

جان دۆست، نووسەر، شاعیر و وەرگێڕی کورد، لە 1965 لە کۆبانێ لە رۆژئاوای کوردستان لەدایکبووە. لە زانکۆی حەلەب بەشی بایۆلۆژی خوێندووە، لە ساڵی 2000 ـەوە لە ئەڵمانیا دەژی و بە هەردوو زمانی کوردی و عەرەبی دەنووسێ.

ئەو نووسەرە کوردە بە نووسینی شیعر دەستیپێکردووە و یەکەمین دیوانی شیعریی بەناوی (قەڵای دمدم) لە ساڵی 1991 لە ئەڵمانیا چاپ کردووە. پاشان لە هەمان ساڵدا لە ئیستەنبوڵ بڵاویکردەوە، هەروەها (دیوانی جان)ـی لە دوبەی و ئیستەنبوڵ چاپکردووە. چەندین کتێبی لە کوردییەوە بۆ عەرەبی وەرگێڕاون، وەک مەم و زینی ئەحمەدی خانی کە بە چوار چاپ لە دیمەشق و بەیرووت بڵاوکرایەوە.

---

# سێ چیرۆکی گۆگۆڵ بە کوردی بڵاوکرانەوە

■ ئا: ئەدەب و کولتوور

چاپخانەی نوبەهار لە شاری ئامەدی باکووری کوردستان کتێبی (سێ چیرۆک)ی بە زمانی کوردی بڵاوکردەوە.

کتێبەکە لەلایەن نووسەری ناوداری رووس نیکۆلای گۆگۆڵ نووسراوە و لەلایەن وەرگێڕی کورد ئەمین هێڤیدار لە رووسییەوە وەرگێڕدراوە بۆ سەر زمانی کوردی (شێوەزاری کرمانجی).

کتێبی (سێ چیرۆک) کە لە 168 لاپەڕە پێکدێ، سێ چیرۆکی بەناوبانگی نیکۆلای گۆگۆڵ لەخۆدەگرێ بەناوەکانی: پاڵتۆ، کۆڵانی نەوە و پۆز).

چاپخانەی نوبەهار لەسەر بەرگی کتێبەکە نووسیویەتی: "ئەم کتێبە سێ بەرهەمی گۆگۆڵ لە خۆدەگرێ، بە تایبەتی چیرۆکی پاڵتۆ کە هەم لە رووسیا و هەم لە جیهاندا زۆر بەناوبانگە. دۆستۆیفسکی لەبارەی ئەو چیرۆکە دەڵێت: هەموومان لە پاڵتۆکەی گۆگۆڵەوە هاتووینەتە دەرێ".

نیکۆلای گۆگۆڵ (1802 – 1852) نووسەری رووسی بە ئەسڵ ئۆکراینی بە باوکی ئەدەبی رووسی دادەنرێ. زۆر کورتە چیرۆک و رۆمان و شانۆی بەناوبانگی نووسیون، لەوانەش پاڵتۆ، رۆمانی گیانەکانی میر، هەروەها شانۆگەریی پشکنەری گشتی، هاوسەرگیری و زۆر بەرهەمی دیکە.

هەریەک لە پاڵتۆ و پشکنەری گشتی پێشتر کراونەتە کوردی (سۆرانی) و وەکو درامای تەلەڤزیۆنی بەرهەم هێنراونەتەوە.

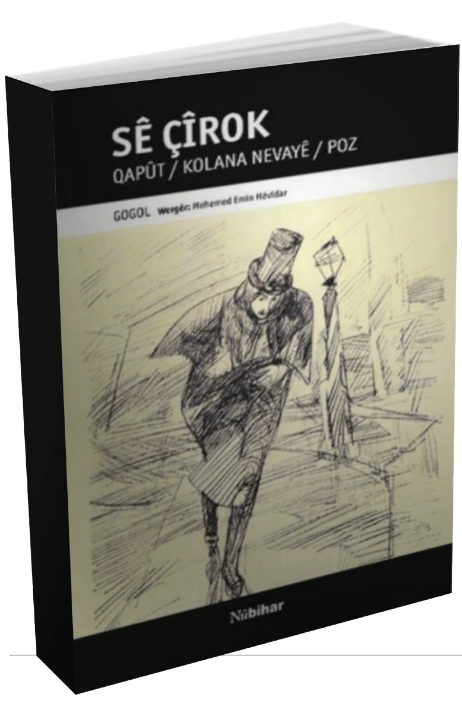


---

# کتێبێکی نوێ لەسەر کۆماری کوردستان بڵاودەکرێتەوە

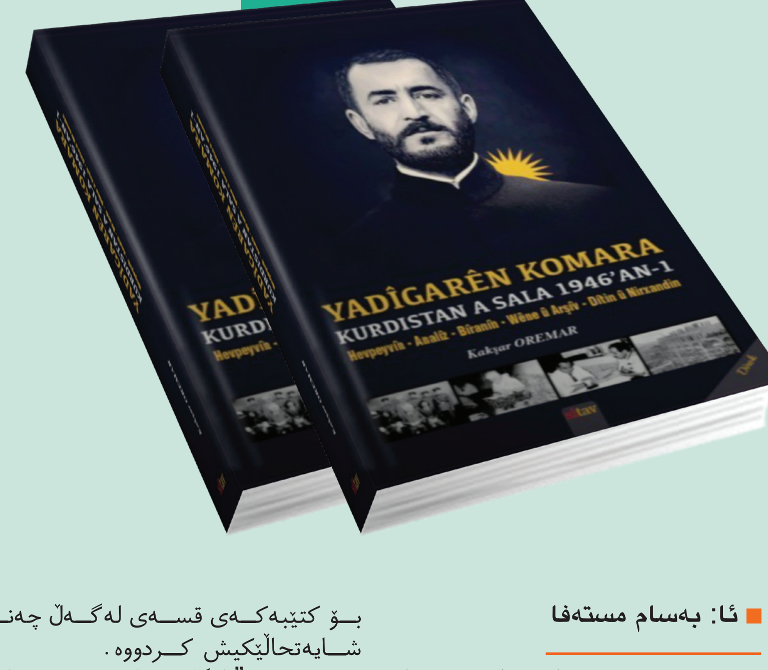


■ ئا: بەسام مستەفا

نووسەری کورد کاکشار ئۆرەمار کتێبێکی نوێی لەسەر ئەزموونی کۆماری کوردستان لە مەهاباد بەناوی (یادگارییەکانی کۆماری کوردستان لە ساڵی 1946) بڵاوکردەوە.

پەرتووکە نوێیەکەی کاکشار ئۆرەمار لە 658 لاپەڕە پێکدێ و لەلایەن وەشانخانەی سیتاڤ لە باکووری کوردستان چاپ و بڵاوکراوەتەوە.

کاکشار ئۆرەمار کە چەندین لێکۆڵینەوە و نووسین و هەڤپەیڤینی لەبارەی "کۆماری کوردستان لە ساڵی 1946" کردووە، لە دوو توێی کتێبێکدا بڵاوی کردوونەتەوە. هەر لە کتێبەکەدا چەندین وێنەی دەگمەنی کۆماری کوردستانی بڵاوکردووەتەوە. کاکشار بۆ کتێبەکەی قسەی لەگەڵ چەند شایەتحاڵێکیش کردووە.

کتێبی "یادگارییەکانی کۆماری کوردستان لە ساڵی 1946" لە دوو بەش پێکدێ و رەنگاوڕەنگە. لە بەشی یەکەم کە 160 لاپەڕەیە، هەڵسەنگاندن بۆ کۆمار کراوە. بەشی دووەمیش لە کۆمەڵێک هەڤپەیڤین و وێنە پێکدێ.

کاکشار ئۆرەمار، لە دایکبووی رۆژهەڵاتی کوردستانە و ئێستا لە ئەڵمانیا دەژی. ئۆرەمار زۆر بەرهەمی لەبارەی کەسایەتی و ناودارانی کورد هەیە. لەوانەش ئارام تیگران لە ساڵی 2012. ئایشەشان، شاژنی بێ تەخت و تاج لە ساڵی 2012، هەڤپەیڤین لەگەڵ دایکی کورد مینا قازی، ساڵی 2013، مێژووی کۆماری کوردستان لە وێنەدا لە ساڵی 2013.

---

# رۆمانە نوێیەکەی دەمیرتاش دەکرێتە کوردی

■ ئا: ئەدەب و کولتوور

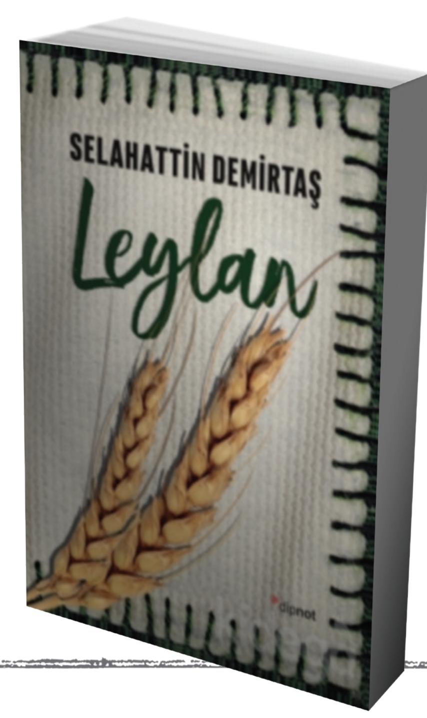


سەلاحەدین دەمیرتاش سێیەم کتێب و یەکەم رۆمانی خۆی کە لە زیندان نووسیویەتی بڵاودەکاتەوە. وەرگێڕێکی کوردیش رۆمانە نوێیەکەی دەکاتە کوردی.

فەرهاد چۆمانی، نووسەر و وەرگێڕ بە (ئەدەب و کولتووری رووداو)ی راگەیاند: "من وەک وەرگێڕی کتێبەکانی سەڵاحەدین دەمیرتاش دەستم بە وەرگێڕانی سێیەم کتێبی دەمیرتاش کردووە".

چۆمانی گوتیشی: "لە دوو کتێبی پێشووی کە لە ماوەی زیندانیبوونی نووسیونی، دەمیرتاش ئەزموونی چیرۆکنووسێکی خودان پێنووسی بە برشت و کاریگەری نیشانداین. ئێستاش بە نووسینی رۆمانێکی درێژ دووبارە سەرسامان دەکاتەوە".

لەبارەی رۆمانەکەوە، چۆمانی گوتی: "22ی ئەم مانگە لەلایەن دەزگای چاپ و بڵاوکردنەوەی دیپنۆت دەگاتە کتێبفرۆشییەکان. قەبارەی کتێبەکە 300 لاپەڕەیە. ناوەڕۆکی ئەم رۆمانەش هاوشێوەی چیرۆکەکانی نووساوە بە نەهامەتی خەڵک و نادادیی سیستمی دادوەری و چەوسانەوەی کەمینەکان لە تورکیا. من دەستم بە وەرگێڕانی کردووە و هیوا دەخوازم بە زوویی بگاتە بەر دیددەی خوێنەران."

چۆمانی پێشتر هەریەکە لە کۆمەڵە چیرۆکەکانی "سەحەر" و "دەوران"ی کردوونە کوردی و پێشوازییەکی بەرچاویان لێکراوە. لە هەردوو پێشەنگای شاری سنە و هەولێر بۆ کتێب پڕ فرۆشترین کتێب بوون.

نامە ئەکادیمییەکان

# ڕەخنەی ئەدەبی لە شیعری کلاسیکی کوردیدا

هەرێم عوسمان

مامۆستا لە زانکۆی سلێمانی

"پەیدابوونی ڕەخنەی ئەدەبی لە شیعری کلاسیکی کوردیدا تا جەنگی گێتیی یەکەم" نامەیەکی (عەبدوڵڵا یاسین)ـە کە بە سەرپەرشتی (پ.د. مارف خەزنەدار) ساڵی (1989) پێشکەشی کۆلێجی زمانی زانکۆی سەلاحەدینی کردووە و لە چوار بەش پێکهاتووە.

بەشی یەکەم، ڕەخنەی ئەدەبی وەک مێژووی ئەدەبی و تیۆری ئەدەبی لقێکە لە ئەدەبیاتناسی، توێژەر بۆ جیاکردنەوەی ئەم لقە لە لقەکانی دیکە، سەرەتا لایەنی زمانی و فەرهەنگیەکەی ڕەخنە دەستنیشان دەکات. لە گریکدا ڕەخنە (کریتیک) بە مانای جیاکردنەوە [شیکردنەوە] و هەڵسەنگاندن [حوکمدان] دێت. ڕەخنەگر کاری نرخاندن و خەوش و هەڵەگرتنە لە تێکستە هونەری و ئەدەبییەکان. لە زمانی عەرەبیشدا بە مانای پارەیە؛ تەماشاکردنی دراوە بۆ جیاکردنەوەی چاکەکەی لە خراپەکەی، یان سەیرکردنی قسەیە بۆ جیاکردنەوەی ڕاستی و دەرخستنی عەیبەکەی، یان چاکی و خراپیی قسە جیادەکاتەوە. لە فەرهەنگی زمانی کوردیشدا ئەمانە دەگوترێن (ڕەخنەی تێبووە [کونی تێبووە]، ڕەخنەگر [عەیبگر]. ڕەخنەباز [زۆر عەیبگیرە]، واتە مرۆڤێک کە حەزی لە عەیبگرتنی خەڵکییە. بەڵام لەڕووی زاراوەوە ڕەخنە جیایە لەم مانا کولتووری و کۆمەڵایەتیە، چونکە لەسەر تێکست کار دەکات یان بەشێوەیەکی فراوان پارمەتی دروستبوونی جیهانی دابونەریتی کۆمەڵ دەدات، کەواتە ڕەخنە سەر بە زانست و هونەرەکانە. لە زمانی عەرەبیدا تا سەردەمی عەباسییەکان بە مانا زاراوەییەکەی بەکارنەهات و مانای داشۆرین و سەرزەنشتکردنی دەگەیاند. ڕەخنە فەلسەفەی وێژەیە، چونکە گەوهەری وێژەیی نیشاندەدات. توێژەر پێیوایە ڕەخنە لەگەڵ شیعر لەدایکبووە؛ یەکەم شاعیر یەکەم ڕەخنەگر بووە. بۆیە بۆچوونی شاعیرە گریک و عەرەبەکان لەبارەی شیعرەکانی خۆیانەوە دەخاتەڕوو، دەشڵێت یەکەم شاعیری کورد بابا تاهیر هەمەدانی یەکەم ڕەخنەگرە و دەکرێت تەمەنی ڕەخنەی کوردیش هەزار ساڵ بێت. شاعیرە کلاسیکە کوردەکان کەمتەرخەم و ناهۆشیار نەبوون؛ شارەزا و زمانزان و خاوەن بیر و تێڕوانینی ڕەخنەیی بوون. توێژەر دەڵێ، زۆربەی شاعیرەکانمان ڕەخنەیەکی سادەیان ئاراستەی یەکتر کردووە، یان ڕووی جوانی و جوانکاریی بەرهەمەکانیان نیشانداوە. دواتر باسی ڕێبازی کلاسیک و سەرهەڵدانی و مێژووەکەی لە ئەدەبی جیهانی، عەرەبی و کوردیدا دەکات و ئاوڕ لە سەرەتاکانی ڕەخنە دەداتەوە و بە ئەریستۆفانی کۆمیدینووس دەستپێدەکات. ئەریستۆفان لە شانۆی بۆقەکاندا ڕەخنەی لەو شاعیرانە گرتووە کە لە شیعرەکانیاندا لە ڕێوڕەسمی ئاینی لایانداوە. ڕەخنەی عەرەبیش بۆ پێش ئیسلام دەگەڕێتەوە کە شاعیران لە بازاڕی عوکاز پێشبڕکێیان دەکرد، بۆیە توێژەر بە نموونەی شیعری عەرەبی دەستنیشانی ئەو سەرەتا ڕەخنەییە دەکات. لە کۆتایی ئەم بەشەدا، ئاوڕ لە سەرەتاکانی ڕەخنەی کوردی و بەرهەمە ئەدەبییەکانی دەداتەوە، لە ئەدەبی فۆلکلۆر و زارەکیدا تێڕوانینی ڕەخنەیی لە هۆنراوە و پەند و قسەی نەستەقدا هەبووە، بۆ نموونە دەگوترێت: قسە بیگێڕە، بیبێژە، بیوێژە.

بەشی دووەم، توێژەر پێیوایە ناکرێت چەندین سەدە ئەو هەموو دەقە بەرزەمان هەبێت و ڕەخنەمان نەبێت، لە کاتێکدا شاعیرانمان ئاگادار و هۆشیاربوون، بۆیە بە دەقی شیعری بیروڕاکانی خۆیان دەربڕیوە. توێژەریش لەناو زارە جیاوازەکاندا و بەپێی قۆناغەکان 10 شاعیر وەک نموونە هەڵدەبژێرێ و لە مەلای جزیری لە سەدەی شانزدەهەمەوە دەستپێدەکات. جزیری دەنووسێ:

**شیعرا تە (مەلا) سیحری شەکەر ڕێزە بە موعجیز**
**زانم ژ لەبێ لەعل تە ئەڤ لەفز و ئەدا گرت**
**د ئیعجازێ بەیانێ دا سوخەن گەر بێتە ئینسافێ**
**دزانت موختەسەر هەرکەس (مەلا) سیحرە عیبارەت کر**

شیعری خۆی بە موعجیزە ناودەبات و سیحرێکە شەکری لێدەبارێ. جزیری شیعری خۆی بەراورد بە حافز دەکات و باسی هۆنینەوە، ڕێکخستن، پاراوی و شانازیکردن بەخۆی دەکات. مەلای جزیری یەکەم کەسە وشەی ڕەخنەی بەکارهێنابێت:

**تێتن ژ نورێ وەک ڕەقیع**
**بێ عەیب و نەقس و ڕەخنەدا**

جزیری لایەنی ڕواڵەت و ناوەڕۆکی بە گرنگ زانیوە، بۆیە نەک جوانیی ڕواڵەتی، بەڵکو چاکیی ناوەڕۆکیشی بەپێویست زانیوە. ئەحمەدی خانیش لە (مەم و زین)دا دوو جۆر شاعیر جیادەکاتەوە و سەرنجی خوێنەر و ڕەخنەگریش بەهەند وەردەگرێ و دەنووسێ:

**ئەڤ نامە ئەگەر خرابە، گەر قنج**
**کێشایە مە دگەل وی دوو سەد ڕەنج [...]**
**لێ مە ژ ڕەزان نەکر تەمەتوع**
**مانەندی دزان بکەن تەتەبوع**

لێرەدا خانی باسی بەرهەمەکەی خۆی دەکات، کە لاسایی کەسی نەکردووەتەوە و دزیی لە کەس نەکردووە و داواش دەکات ڕەخنە و بیانووی لێنەگرن. خانی پێیوایە دەبێت دەق پڕ بەپێستی خۆی بێت و بەزۆر درێژکردنەوەی بەسەردا نەسەپێنرێ و کورت و پڕمانا بنووسرێت. خانی پێناسەی هۆنراوە بە کەلامی مەوزوون دەکات.

بەشی سێیەم، ئاوڕ لە تێڕوانینی نالی، سالم، کوردی و مەولەوی دەداتەوە. لای نالی هێزی دڵ سەرچاوەی شیعرە

**(نالی) نیەتی سیحری بەیان، حیکمەتی شیعرە**
**ئەمما هەیەتی قووەتی دڵ قودرەتی ئینشا**

هەروەها ڕەگەزەکانی شیعرو فۆرمو ناوەڕۆکی بە هەند وەرگرتووە:

**شەونم نەزم و نەسرە لە ئەوراقی خونچەدا**
**گۆیا بووە بە زار و زمان و ددان و پوک**

لەلایەکی دیکەوە نالی باسی خەیاڵی شیعری و داونانەوە و هونەرنوێنی و ئاستنزمیی کۆمەڵی خوێندەواران دەکات:

**عومرێکە بە میزاجی ئەدەب توحفە فرۆشم**
**زۆرم گوت و کەس تێ نەگەیی ئێستە خامۆشم**

نالی ئەزموونی خۆی دەنووسێتەوە و شیعرەکانیشی وەک جگەرگۆشەی خۆی دەبینێ. لە شیعرێکیشدا باسی دزیی ئەدەبی دەکات؛ کە کەسانێک شیعرەکانی دەدزن یان باسی خەیاڵی شاعیرانەی کوردیانەی خۆی و فرەمانایی شیعرەکانی دەکات:

**موحەققەق مەشرەبی (نالی) لە شیعرا هەروەکو خاکی**
**خەیاڵی کوردییە بەیتی سەراپا زولفی دوو تایە**

سەبارەت بە سالمیش، وێڕای ئەوەی دیدی بۆ شیعر دەخاتەڕوو، هاوکات هەڵسەنگاندن بۆ شاعیرە کوردەکان دەکات و ستایشی نالیش دەکات. لای سالم شیعر تەنیا سەنعەت نییە، بەڵکو سەلیقە و لێزانیشە.

**ڕەنگینە هەموو شیعرم وەک نەقشی تەکەڵتووی زین**
**مەزمون کەشە فیکرم وەک قوللاپی درومانت**

توێژەر پێیوایە سالم وێڕای ستایشی شیعرەکانی، هاوکات لایەنی فۆرم و ناوەڕۆکی دەوڵەمەندی شیعریشی بە گرنگ زانیوە. هەرچی کوردییە پێیوایە شاعیر دەبێت لاسایی هەموو شاعیرە بەرزەکان بکاتەوە و مەرج نییە شیعرەکانی لە ئەزموونی شاعیر خۆیەوە بن. کوردی گەلێک ستایشی شیعرەکانی دەکات و پێشیوایە لە دونیادا خوێنەرانی لێزان کەمن بۆ ناسینەوەی گەوهەری شیعرەکانی:

**دوڕ و یاقوت دەبارێ لەم کەلامە شیرینەی کوردی**
**خودا سا کوا لە دونیادا قەدرزانێ، خەریدارێ**

دواتر توێژەر لەبارەی مەولەوییەوە بیروڕای خۆی دەردەبڕێت، کە شاعیر نەک هەر ئاوڕی لە جۆری شیعر داوەتەوە، بەڵکو بە شیعر ڕەخنەگرانە دواوە، ئەوەش بە خستنەڕووی بیروڕا لە ڕێگەی شیعرەوە. بەسەرهاتی دیدە ڕەخنەییەکەی مەولەوی ئەمەیە: خانای قوبادی دوو شیعری نووسیوە، شاعیرێکی دیکەش کە ناوبانگی مەحروم بووە، بە چوار شیعر بەربەرەکانەی دوو شیعرەکەی خانای کردووە، مەحروم چوار شیعرەکەی بۆ مەولەوی ناردووە تا بڕیار بدات کامیان لەڕووی ناوەڕۆک و شێوەوە بەرزترە، بۆیە مەولەوی بە شەش شیعر وەڵامی داوەتەوە و شیعرەکانی مەحرومی لە هی خانا بە بەرزتر داناوە:

**نەوبارەی خەیاڵ (مەحروم) دانا**
**ڕەدیف لەتیف زەریف (خانا)**

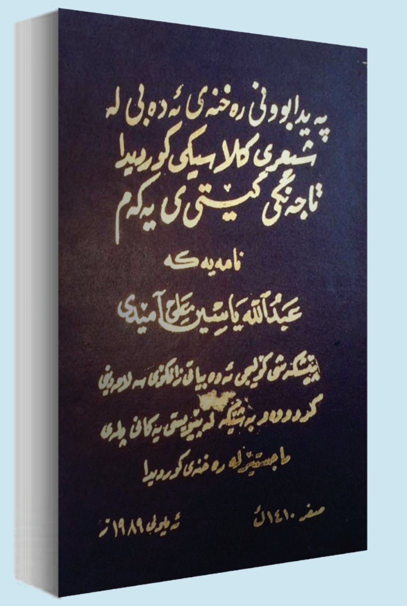

**یاوا وە دیدەی کەم بینام ساوا**
**جە نەوبینایی یەم دیدەم یاوا...**

**بەشی چوارەم**

توێژەر لەم بەشەدا ئاوڕ لە بۆچوونی حاجی قادری کۆیی، شێخ ڕەزا، مەحوی و میسباح دیوان دەداتەوە. حاجی قادری کۆیی سەرچاوەی شیعر بە خۆماڵی، ئەزموونی کەسی و ئەندێشە دەبینێت، هەروەها پێیوایە دەکرێت ئێستا هەندێک بیرۆکە وەرنەگیرێت و قەبووڵ نەکرێت، بەڵام سەردەمێک دێت ڕێز لەو بیرۆکانە دەگیرێت. هەروەها گەلێک ستایشی شیعرەکانی نالی دەکات و ڕەخنەی نەزانانە و زانایانە لە یەکدی جیادەکاتەوە. حاجی ئاوڕ لە شاعیرانی دیالێکتەکانی تر دەداتەوە و بە شیعر هەڵیاندەسەنگێنێ. هەرچی شێخ ڕەزایە، بەشێوازی شیعریی خۆی [هەجوو] هەڵسەنگاندن و تێڕوانینی هەبووە، شیعرەکانی خۆی بە بەرهەمی ئەزموون نەک فێربوون دەبینێ.

**شیعری کە تۆ بە چاکی دەزانی شیاکەیە**
**نەزمی کە تۆ بەیانی دەفەرمووی گەنوگووە**

لێرەدا ڕەخنەی توند و زمانی هەجووئاسای خۆی بۆ شیعرەکانی شوکری فەزلی تۆخ کردووەتەوە، بەڵام ستایشی شیعرەکانی خۆی دەکات و دەڵێ:

**بەم حاڵە پەرێشانەوە باز ئەشهەدوبیلا**
**شیعرت تەرەب ئەنگیزە (ڕەزا) شاعیری چاکی**

سەبارەت بە مەحویش توێژەر پێیوایە تێڕوانینی ڕەخنەیی بەشێوەی سادە و ساکار دەربڕاوە، بەڵام چەند بنەڕەتێکی ڕەخنەیی چەسپاندووە، دیارترینیان ڕەخنەی ئاراستەی ئەوانە کردووە کە ڕێز لە شیعرەکانیان ناگرن و خۆشی وەک کورد بە نووسینی کوردی نەک فارسی پابەند کردووە.

**کێ قەدری شیعری ئێمە دەزانێ، بەری دەکا**
**هەر ساحیبە لەبەر کەری کاڵایی بێ ڕەواج**

میسباح دیوانیش کە شیعرەکانی زیاتر دڵدارین، بەڵام تێڕوانینی ڕەخنەیی هەبووە و پێیوایە سەرچاوەی شیعرەکانی ئیلهام و جادووگەرییە، هاوکات بەراوردی شیعرەکانی خۆی بە حافز دەکات:

**ئەی ئەدەب هەرچەند شیعرت کوردییە ئەمما بە من**
**شیعری تۆ سبکی کەلامی شێخی شیرازی هەیە**

ئەو بەرهەمی چاک و خراپ لێک جیادەکاتەوە و شیعرەکانی خۆی بۆ کەسانی نەشارەزا بە بێسوود دەزانێ، نەک ئەوەی خۆیان خراپ بن، بەڵکو خوێنەرانی نەشارەزان:

**شیعری من سوودی چییە بۆ ئەو کەسەی زەوقی نەبێ**
**نەغمەیی بولبول چ تەفریحێکە بۆ مەغزی عەقاب**

لە کۆتاییشدا توێژەر ئەنجامی نامەکەی لە چەند خاڵێکدا کۆدەکاتەوە کە پێیوایە شاعیران لەسەر 13 بنەڕەت تێڕوانینی ڕەخنەیی خۆیان دارشتووە:

1- دەستنیشانکردنی سەرچاوەی شیعر. 2- بنەڕەتی مەبەست لە هۆنینەوەدا. 3- ڕەگەزەکانی هۆنراوە. 4- سەلیقە و سەنعەتکاری لە ئەدەبدا 5- تاقیکردنەوە و مەعانات لە نووسینی هۆنراوەدا. 6- لایەنەکانی هۆنراوە. 7- هۆنینەوەی شیعر بە زمانی بێگانە و کوردی. 8- بەراوردکاری لە ئەدەبدا. 9- دەستنیشانکردنی ڕەوانبێژی تایبەتی بە زمانی کوردی. 10- دزینی ئەدەبی. 11- ڕەخنەی ڕەسەن و نابەجێ. 12- داهێنان و لاسایی نەکردنەوە. 13- نەمریی شیعر و شاعیر.

# ئەستێرەی ژەنیار

## چیرۆکە ئافرەتانەکەی خدری زیندە

سەنگەر زراری

**بە تیرێکت کە جەرگت پارە کردم**
**مەکە بەو بارە هەر من بوو خەلاسم**
**کە خاڵی لەعلی لێوت ڕەهبەرم بێ**
**لە خدری زیندە نابێ ئیلتیماسم**
**حەریق (1856 – 1909)**

هۆکارێکی سەرەکی نەمری و جیهانیبوونی مۆسیقا، زمان و ناسنامەکەیەتی، ئەوەیە کە پابەند نییە بە شوێن و کولتوور و مێژوویەکی دیاریکراوەوە، مۆسیقا سنوورەکان دەبڕێت و گەلان و نەوە یەک لەدوای یەکەکان لە زمانەکەی تێدەگەن، یان بەلایەنی کەمەوە چێژی لێ وەردەگرن. مۆسیقا لە غوربەتدا دەبێتە فەرامۆشیی دڵ و مایەی دڵدانەوەی غەریبان و دەستبارێک بۆ یادەوەرییان. تاهیر بن جەللون، نووسەر و شاعیری مەغریبی دەڵێت: "یادەوەرییەکان پێویستیان بە ڕۆژ و ڕووناکی و مۆسیقایە". ئەمیل سیورانی هونەرمەند و نووسەر و فەیلەسووفیش (1911-1995) دەیگوت: "مۆسیقا پەناگەی ئەو ڕۆحانەیە کە ئاسوودەیی برینداری کردوون".

نۆڤلێتی "ئەستێرەی ژەنیار"، هەوڵێکە بۆ پیشاندانەوە و بیرخستنەوەی نەمریی مۆسیقا، هەوڵێکە بۆ پیشاندانی ئەو هێز و توانا و ئەفسانەیەی کە مۆسیقا هەیەتی و سنوورەکان ناناسێ. ئەویش لە ڕێگای کاراکتەرێکەوە کە ناوی "یاسەمینی دڵشیرین"ـە. ناشێ نووسەر ناوی "یاسەمینی دڵشیرین"ی بەبێ ئاگایی بۆ ئەم کاراکتەرەی دانابێ، ئەگەر واش بێ، ناوەکە خۆبەخۆ بووەتەوە بە ئەفسوونێک بەسەر بابەتی ڕۆمانەکەوە. "یاسەمین" ناوی گوڵێکە و "دڵشیرین"یش ماناکەی ڕوونە.

پەیوەندیی نێوان گوڵ و مۆسیقا پەیوەندییەکی ڕاستەوانە و هاوئاهەنگە، هەڵبژاردنی ناوی گوڵی یاسەمین بەتایبەت، کە گوڵێکە تایبەتمەندیی خۆی هەیە، بۆ پەیوەستکردنەوەیە بەو سیفەتانەی کە مۆسیقا هەیەتی و لەم ڕۆمانەدا کار لەسەر بەدیارخستنەوەی کراوە.

گوڵی یاسەمین لە بەکارهێنانی بۆن و گوڵاو بەکاردەهێنرێت و بەپێی توێژینەوەکانیش بۆنکردنی گوڵی یاسەمین، مێشکی مرۆڤ هێمن دەکاتەوە و دڵەڕاوکێ و خەمۆکی کەم دەکاتەوە، هەروەها وات لێدەکات بەشێوەیەکی ئارام بخەویت. هەروەکو چۆن مۆسیقاش هەمان وەزیفەی هێمنکردنەوە و ئارامکردنەوەی ڕۆح و دڵەکانی هەیە. هەروەها پاشناوی (دڵشیرین)یش بۆ یاسەمین، هەم لەگەڵ مۆسیقاکە و هەم لەگەڵ گوڵەیاسەمینیش گونجاوە کە هەردووکیان لای مرۆڤ خۆشەویست و شیرینن و دەچنە دڵانەوە.

لەم نۆڤلێتەدا یاسەمینی دڵشیرین، بەناو مێژوو و نەوە و ئایینەکاندا تێپەڕ دەبێت و لەڕێی مۆسیقاوە نەمریی خۆی دەپارێزێت. بێ ئەوەی کەسێک هەبێ خۆی یاسەمینی بینیبێ، هەزاران چیرۆکی بۆ دروست دەکرێت. لێرەدا کەسایەتی یاسەمین، بە جۆرێک لە جۆرەکان وەکو کەسایەتی (خدری زیندە)یە لە ئاین و ئەفسانەکاندا.

لە ئەفسانەکاندا و لەناو کوردەواریشدا، (خدر) لەسەر شێوەی پیاوێکی نوورانی دەردەکەوێت، پیاوێکی بەتەمەن و ڕیشسپی و جلکێکی سپی یان کەسکی لەبەردایە و دارێکی بەدەستەوەیە، ئێسک لە لاشەیدا نییە و بەم هۆیەشەوە کاتێک تەوقەی لەگەڵ دەکەی، دەتوانی بە نەرمونۆڵییەکەی بیناسییەوە، هەر کەسێک ببینێ و بزانێ ئەمە خۆیەتی، دەتوانێ بیگرێ و هەر شتێکی لێ داوا بکا، بۆی بەدی دێنێ. دەگوترێ هەر کەس چل ڕۆژ خەڵوەتکێشی و خواپەرستی بکات، یان چل ڕۆژ لەسەریەک بەردەم ماڵی خۆی پاک بکاتەوە، خدری زیندەی لێ بەدیار دەکەوێ و دەتوانێ داوای هەرچی لێ بکات ئاواتەکەی بێنێتە دی.

لە زۆربەی ئایینەکاندا، کەسانێک هەن باوەڕیان بە پیرۆزیی خدری زیندە هەیە، (ڕەگوڕیشە و بنەچەی خدر و ئەوەی کە لە کەیەوە هەیە بۆچوونی جیاوازی لەسەر هەیە، هەویرێکە و ئاوی زۆر دەوێت و ئێرە شوێنی باسکردنی نییە)، بەڵام ئێمە تەنیا قسە لەسەر ئەفسانە باوەکەی خدری زیندە دەکەین کە سەردەم و شوێن و ئایینەکان دەبڕێت و لەناو هەمووواندا کەسانێک هەن باوەڕیان پێی هەبێت، لەوانەش شوێنکەوتووانی ئایینەکانی: ئێزدی، دورزی، مەسیحی، یەهوودی موسوڵمان و...

یاسەمینی دڵشیرینیش بە هەمان شێوەی خدری زیندە، لەم نۆڤلێتەدا کەسایەتییەکی ئەفسانەییە و کەسانی سەر بە هەموو تەمەن و چین و توێژەکانی کۆمەڵگا باوەڕیان بە بوونی هەیە. هەروەها لە کەسانی سەر بە ئایینە جیاوازەکانیش، بۆ نموونە (بانگبێژی موسوڵمان، لالەمورادی مەسیحی، شەیمووسی جوولەکە و...).

"وێنەی یاسەمینی دڵشیرین لە هەموو شوێنێکی ئەم جیهانەدا دەبینرا، تەنانەت لە پەرستگا و تیاترۆخانەکان و بارەگای حیزب و سەر یەخەی خەڵک و سەری هەموو شەقامێک هەبوو، لە تەواوی پایتەخت هەڵواسرابوو، چیرۆکی ئەم ڕۆحە شیرینەی یاسەمین، دەبێت بە بەشێک لە یادگەی خەڵک...ل22".

چیرۆکی سەرەکی ئەم ڕۆمانە، گەڕانە بەدوای شوێنپێ و ڕۆحی یاسەمیندا کە گوایە لە هەندێ کات و شوێن بەدیارکەوتووە و ئامێری "نای" ژەنیوە و دیار نەماوە. ئەویش وەکو خدری زیندە دەیان چیرۆکی بۆ هەڵبەستراوە و گوایە خەڵکانی جیاواز لە شوێنی جیاواز بینیویانە و بەبێ ئەوەی هیچ کەسێک خۆی بینیبێتی باسی دەکات: "کەسانێک کە تەنها ناویان بیستبوو، هەزار سوێندیان دەخوارد و دەیانگوت: چەندان شەو لە ماڵی ئێمە نانی خواردووە، لەم دۆخەدا لەبەر خۆشەویستیی یاسەمینی دڵشیرین و نوور و پەیام و دەنگی مۆسیقا و ئاوازی نایەکەیەوە، کەوتبوونە ناو هەزاران جۆری درۆکردنەوە، لەم ڕۆژگارەدا مرۆڤەکان بەسەر درۆ و ڕاستیدا دابەش ببوون، ئەوەندەیان خۆشدەویست، بۆیە هەموو درۆیەکیان بە دەمەوە دەکرد، هەزاران بوختانیان بۆ هەڵبەستبوو...ل 66".

گەر لەم وەسف و سیفەتانە وردبینەوە، دەبینین هەمان وەسف نزیکە لەو وەسفانەی بۆ خدری زیندەش دەکرێن، بەوەی خۆشەویستە لەناو خەڵک و بەبێ ئەوەی خەڵکی بینیبێتیان، دەیان چیرۆکی هەڵبەستراویان بۆ دروستکردووە، بەتایبەتیش لە سەردەمانی پێشتری، چیرۆکەکانیش هەمووی هەر گوتی گوتین و کەسێک نییە بڵێ من خودی خۆم بینیومە، هەر دەگوترێ کەسێک گوتی باپیرم بینویەتی، کەسێکی گوتی فلان کەس دەڵێ یەکێک دیتویەتی کە دەیناسێ و...

نووسەر بەئاگاییەوە لاسایی چیرۆکی خدری زیندەی کردبێتەوە یان بەبێ ئاگایی، لەم نۆڤلێتەدا نەمری و گرنگیی مۆسیقا بەبیری خوێنەر دێنێتەوە و هاوشێوەی خدر بەناو مێژوویدا دەبا، بەشێوەیەک کە پەیوەندی بە کەس و شوێن و مێژووەکانەوە نییە و هەموویان دەبڕێت، هونەرمەندی مۆسیقای جیهانی بیتهۆڤن (1827-1770ز) لەسەر حەق بوو کە دەیگوت: "مۆسیقا لە هەموو حیکمەت و فەلسەفەیەک ئیلهامبەخشترە". ئاخر حیکمەت و فەلسەفە بۆ کەسانی دەستەبژێرن، بەڵام مۆسیقا بۆ هەموو کەس و سنوورێکە و دەشێ مرۆڤی عاقڵ و شێت، پاشا و گەدا، نێر و مێ، پیر و گەنج چێژی تایبەتی لێ وەرگرن و بەدیارییەوە دڵیان بۆی لێبدا.

* ئەستێرەی ژەنیار (نۆڤلێت)- دڵزار حەسەن، لە بڵاوکراوەکانی ماڵی کتێب، چاپی یەکەم (2019).

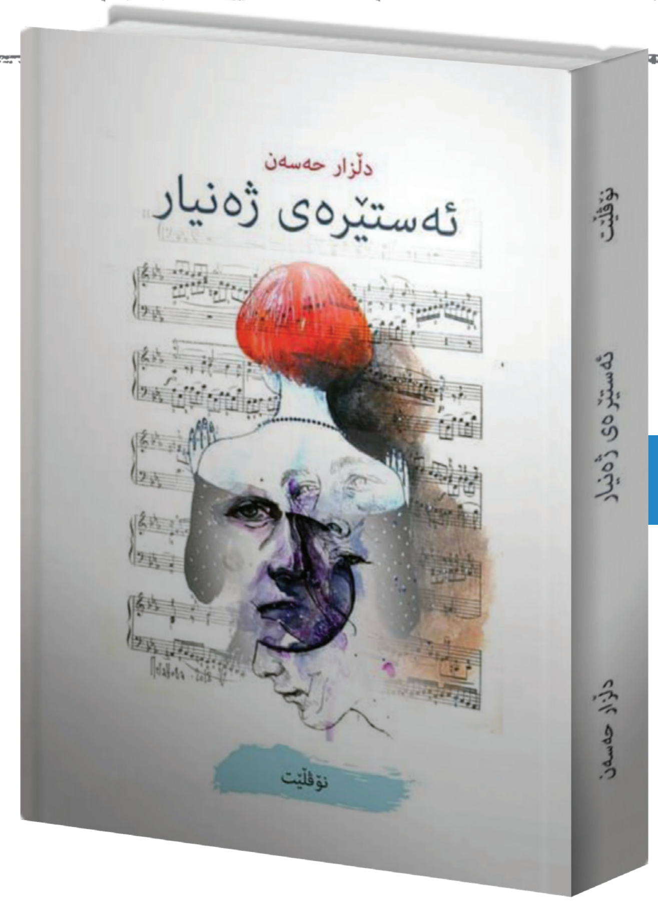



# فەلسەفەی فیلم یان فیلمی فەلسەفی!

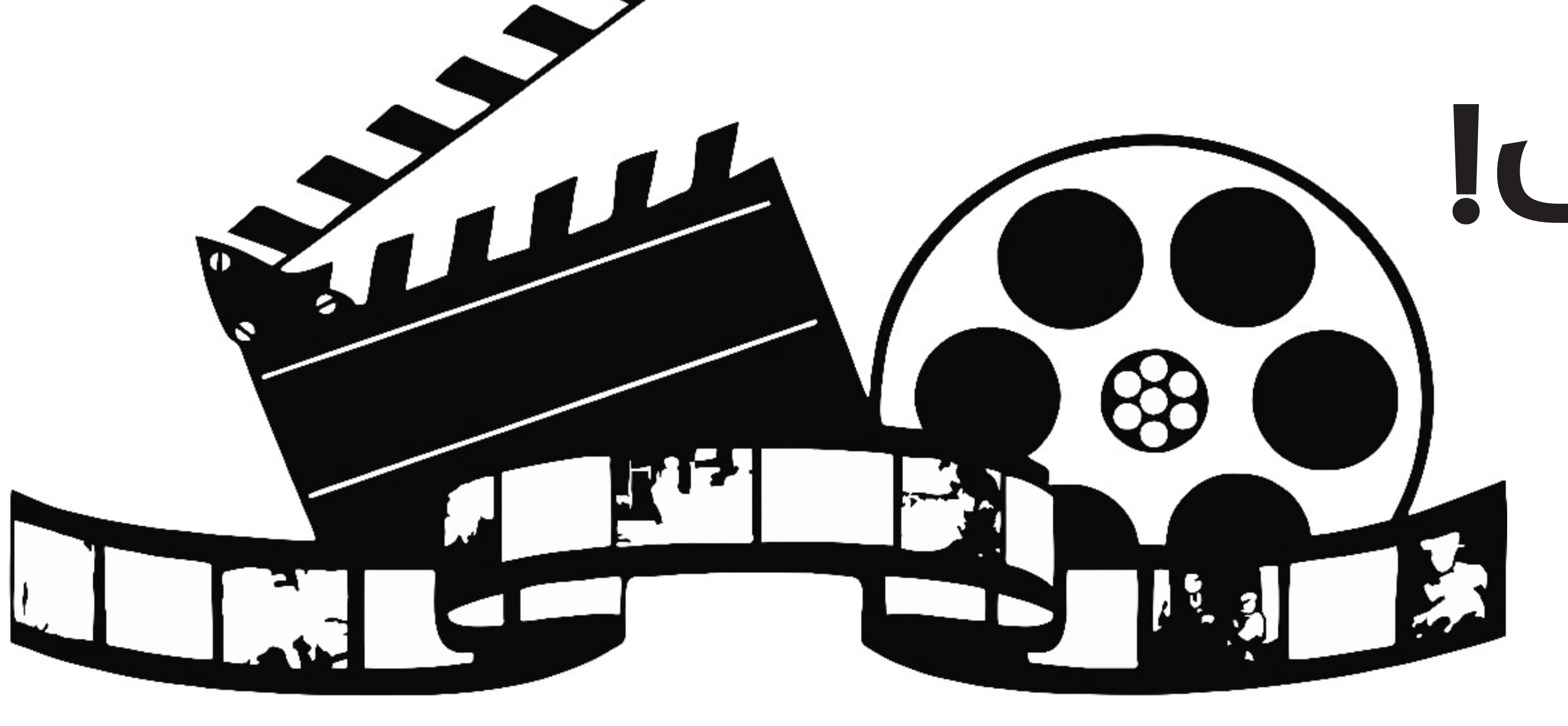

ئاڵا هۆشیار

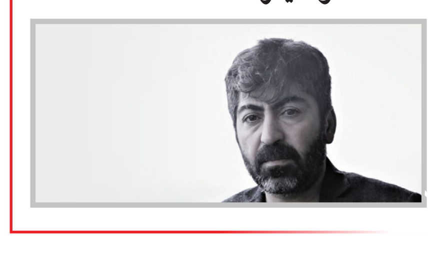

پرسیار گەوهەری نێوان فیلم و فەلسەفەیە، بینینی فیلمێک دەیان پرسیار و ئاراستەکردنی بیرکردنەوەی تێدایە بە مەودای بەرفراوانیی بوون، دەکرێ ئەمە بە خاڵی وەرچەرخانی نێوان فەلسەفە و فیلم لێکبدرێتەوە. ریکۆردکردنی هەر شتێک پەیوەندی نێوان نەست و واقیعە.

سەرەتای سەدەی بیست کە وەک سەرەتای فەلسەفەی ڕادیکاڵ و مۆدێرن ناوزەد دەکرێ، سەرەتایەکیش بوو بۆ دەرکەوتنی سینەما کە دواتر سینەمای دەنگیی بەدوای خۆیدا هێنا. لە سەرەتای سەدەی بیست کە مارکسیستەکان و وجودییەکان بە ترۆپکی خۆیان گەیشتبوون، سەدەیەک بوو پڕ لە گفتوگۆ و دیالۆگ. دروستبوونی یەکێتی سۆڤیەت و سەرهەڵدانی فاشیزم و گەیشتنی کاپیتالیزم بە ترۆپکی خۆی... بە دڵنیاییەوە کاریگەری ئەم قوتابخانە فیکرییانە ناتوانین لەسەر سینەما هەژمار نەکەین، کەوایە دەبوو سینەما بە فیکرەوە لەدایک بێت. زۆر جار دەسەڵاتدارانی سەدەی بیست و تەنانەت بزووتنەوە ڕادیکاڵەکان بە کەڵکوەرگرتن لە سینەما پێگە و مانەوەی خۆیان بەهێز کردووە. ئەم وتارە شوێنی ئەو بابەتە نییە!

کەسانی وەک ئەزنشتاین و کۆلۆشۆف و پودوفکین بە کەڵکوەرگرتن لە دیالێکتیکی هیگڵ و مارکس شۆڕشیان لە سینەمادا کرد، ئیزنشتاین لە وتارێکدا کە ساڵی 1929 بڵاوی کردەوە، لە چۆنێتی مۆنتاژکردندا ئاماژەی بە تێز و ئانتی تێز و سەنتێز دا، ئەمەش دژی لەسەریەک چنینی ئەو دیمەنانە بوو کە پێشتر لە سینەمادا وەردەگیرا. ئەزنشتاین بە حوکمی شارەزایی لە زمانی ژاپۆنی باسی ئاماژەی ئەو زمانە دەکات لەڕووی ماناییەوە، هەر بۆیە بە کەڵکوەرگرتن لەو زمانە، زمانی مۆنتاژی دەوڵەمەند کرد، بە جۆرێک کە لینین گوتی: بە بڕوای من فیلم باشترین هونەرە!

لە سەرەتای سەرهەڵدانی سینەمادا، بە حوکمی ئەوەی زۆرینەی خەڵک شوێنکەوتەی بوو، لە ریزبەندی شانۆ و ئۆپێرا و شێوەکاری و وێنەکێشان... دا وەک هونەر سەیر نەدەکرا و بەردەوام ئەو پرسیارە دەکرا؛ دەکرێ سینەما بە هونەر بزانین؟ بەڵام لە دوای لێکۆڵینەوەی بیرمەندان، سینەما بوو بە هونەری گشتی، واتە هونەرێک کە هەموو هونەرەکان لەناو خۆیدا هەڵدەگرێ.

هۆگۆ مۆنستربێرگ کە وەک فەیلەسووفی سینەمای بێدەنگ ناوی دەبرێت؛ سینەمای لە ڕوانگەی بوونگەراییەوە وەک ڕاگەیاندنێکی تایبەت ڕاڤە دەکرد، ئەو بە کەڵکوەرگرتن لە وتارەکانی کانتییە نوێیەکان و دەروونناسیی ئیدراک بە سینەمای دەگوت: هونەری نمایشی نەست (فیلمەکان کەڵک لە شعووری مرۆڤ وەردەگرن بۆ تێڕوانینیان بۆ دونیا و لە مێشک و زەینی مرۆڤەوە دەبێتەوە بە سینەما، بەو شێوەی کە ناوەوەی مرۆڤ حوکم دەکات، واتە لە ڕووناکیی مێشک و نەستی ئێمە کەڵک وەردەگرێ و لەگەڵ خەیاڵ و سۆز نیشانی بینەری دەدات).

ژیل دۆلوز لە دوایین لاپەڕەکانی کۆتایی کتێبی (سینەما دوو وێنە- زمان) بەرانبەر بە پرسیاری سینەما چییە؟ "فەلسەفە چییە" دادەنێ. لەسەر ئەساسی ئەم وتەیەی دۆلوز فەلسەفە و سینەما پەیوەندییەکی تووندوتۆڵیان هەیە، بە هەمانشێوە دەتوانین لەنێو فیلمدا شوێنپێی فەلسەفە ببینین، بە پێچەوانەوە دەتوانین بڵێین سینەما کەرەستەیەکی باشە بۆ دەربڕینی فەلسەفە، بۆیە دەتوانین بڵێین فیلم ڕێگایەکی کاریگەر و جددییە بۆ بیرکردنەوە.

ئەگەرچی یەکێ لە کێشە سەرەکییەکانی فەلسەفە تێگەیاندنی بەردەنگ بووە و ئەم بابەتەش بیرمەندان و خوێندکارانی فەلسەفەی ئازار داوە، بەڵام ئەم بابەتە دەتوانێ لەڕێی چێژی وێنەی جوڵاوەوە بگاتە بینەر؛ وەک چۆن ماکسیم گۆرکی لە ساڵی 1896 لە دوای بینینی فیلمێک دەڵێ: من دوێنێ شەو لەنێو کۆشکی سێبەرەکان بووم، چەند سەرنجڕاکێش! بە بێدەنگی سەیری دونیایەکم دەکرد ئاسمان و زەوی و کەش و هەوا و تەنانەت خەڵکەکەیش ڕەنگی خۆڵەمێشی گرتبوو.

دژایەتیی هەندێک لە لایەنگرانی فەلسەفە بە تایبەت "کۆنسێرڤاتیڤەکان" بەرانبەر بە سینەما، لە نموونەی سێبەری ئەشکەوتەکەی ئەفلاتوونەوە دەستپێدەکات. ئەوان باوەڕیان وایە: فیلمەکان کە بابەتەکانیان لە بازنەی (نمایش و جووڵە)دایە چۆن دەتوانن ئێمە لە پانتایی (تێڕامان و بیرکردنەوە) هاوکاری بکەن؟! سینەما بە ئەدەبیاتی نەخوێندەوارەکان ناو دەبەن و پێیانوایە لەوە زیاتر نییە!

ئەوان باس لەوە دەکەن مادام فیلم سۆبجێکتی دیاریکراوی نییە و بە بەربڵاوی لەسەر زۆر شت قسە دەکات، فەلسەفە نییە و پێداگری لەسەر ئەوە دەکەن کە سینما دەبێ وەک زانستی ئەزموونی مامەڵەی لەگەڵ بکرێ.

هەربۆیە ئەم گومانە دەبەستنەوە بە نموونەی سێبەری ئەشکەوتەکەی ئەفلاتوونەوە (مرۆڤە کورتبینەکان وەک ئەوە وایە لەنێو ئەشکەوتێکدا زیندانی و گیرۆدە بن و دەست و قاچەکانیان بەسترابێتەوە و بە تەنیا سێبەرەکانی خۆیان لەسەر دیواری ئەشکەوتەکە دەبینن؛ بۆ ڕامان و تێگەیشتن دەبێ قوفڵ و زنجیر بپسێنن و لە ئەشکەوت دەرچن و لە دونیای دەرەوە شتەکان بە ڕوونی ببینن). ئەم گفتەی ئەفلاتوون وەک دژە وێنە لێکدەدرێتەوە و دەڵێن:

وێنە ناتوانێ دەسپێکی ئەندێشە و قوڵبوونەوەی فەلسەفی بێت، تەنانەت لادەر و گومڕامان دەکات لە حەقیقەت.

بەڵام ئەم جۆرە لێکدانەوەیە بۆ قسەکانی ئەفلاتوون ڕاست نییە، ئەگەر وێنە کاریگەری لەسەر فەلسەفە نییە، چۆن ئەفلاتوون کەڵک لە وێنە وەردەگرێ بۆ گەیاندنی مانا و مەبەست؟! نەک بە تەنیا ئەفلاتوون، زۆرن ئەو فەیلەسووفانەی بە کەڵکوەرگرتن لە وێنە ئەندێشەکانی خۆیان باس کردووە.

ئەگەر هۆڵی سینەما بە ئەشکەوتەکەی ئەفلاتوون بەراورد بکەین، واتە لە هۆڵێکی تاریکی سینەمادا وەک ئەشکەوت هەندێک وێنە دەبینین کە لەسەر پەردە دەجووڵێن وەک سێبەرەکەی سەر ئەشکەوتەکە، کەواتە ئەو کاتەی لە سینەما یان لە هەمان ئەشکەوت دەچینە دەرەوە، بۆچوون و تێڕامانە فەلسەفیەکە دەستپێدەکات.

دوو: ئەگەریش لە دوای چوونە دەرەوە لە هۆڵی سینەما (وەک ئەشکەوتەکەی ئەفلاتوون) تێڕامان دەستپێبکات، ئەوە دەتوانین بڵێین کە سینەما کاری خۆی بەجێ گەیاندووە، واتە مۆمی ئەندێشەی بۆ بینەری هەڵکردووە!

بە پێچەوانەوە لایەنگرانی فەلسەفە و لایەنگرانی هونەر باوەڕیان وایە ئەگەر فەلسەفە بە تەنیا لەڕێی وێنەی سینەماوە قسەی خۆی بکات، سینەما نابێ بە کاتالۆگی بیرۆکە فەلسەفییەکان.

ئەگەرچی هەردوولا لەسەر بۆچوونی خۆیان کۆکن، بەڵام ئەوەی لێرە گرنگە: هەتا ئێستایش فەلسەفە و سینەما بە کەڵکوەرگرتن لە یەکتر درێژە بە ڕێبازی خۆیان دەدەن. بەڵام لەم نێوەندەدا بوونگەراکان زیاتر دانوویان لەگەڵ سینەما دەکوڵێ.

بە بڕوای دۆلوز، فەلسەفە هونەری فۆرم بەخشین و داهێنان و دروستکردنی ناوەڕۆکە، هەربۆیە بە تەنیا ناتوانین بە دەرهێنەرەکانی سینەما بڵێین: ئەمانە شێوەکار یان میعمار یان مۆسیقارن، بەڵکو دەبێ دەرهێنەرەکان وەک بیرمەندەکان پێناسە بکەین. ئەم بۆچوونەش لەلای فرانسوا ترۆفۆ بە جۆرێکی تر باس دەکرا: ئەو دەرهێنەرەکانی بە هونەرمەند ناودەبرد، ئەگەر ڕاستەوخۆ لە نووسینی سیناریۆ و ڕۆڵگێڕانی ئەکتەردا ڕۆڵی هەبووایە، واتە ئەو دەرهێنەرانەی بە بیرمەند و هونەرمەند دەزانی، ئەگەرچی لەسەر ئەو بۆچوونە ڕەخنەی زۆری ئاراستە کرا... کەچی لەمڕۆدا سینەما داهێنانی دەرهێنەر یان سیناریست و ئەکتەر نییە، بەڵکو هەموو ئەوانەی تێیدا بەشدارن خوڵقێنەری فیلمێکی سینەماییین نەک بە تەنیا دەرهێنەر!

بە سینەما دونیا فۆرمی وەک دونیا وەردەگرێ نەک وێنە ببێت بە بەشێک لە دونیا.

هاوتەریببوونی بیرمەندانی بوونگەرا، لەگەڵ دونیای مۆدێرن و لەسەر هێرشکردنە سەر فەلسەفەی کۆن، فەیلەسووفەکانی وەک نیچە و هایدیگەر و سارتەر و کامۆ، بە بیانووی ئەوەی لەنێو دەقە فەلسەفییەکاندا ئینسان لەبیرکراوە و گرنگیی ئەوتۆی پێ نەدراوە، بە تایبەت مرۆڤی مۆدێرن، ئێگزیستێنشیاڵستەکان بڕوایان وایە مرۆڤ خاوەنی پێشینەیەکی دیاریکراو نییە، مرۆڤ وەک هەموو بوونەوەرێکی تر بوونێکی زەرووری نییە و جێی گومانە. یان وەک سارتەر دەڵێ: مرۆڤ ماشێن نییە بە هەموو شێوەیەک پێناسەی لەپێشینەی بۆ کرابێت.

پێناسەی ئەم بیرمەندانە لەسەر فەلسەفەی مودێرن وا دەکات، پەیوەندیی ئێگزیستێنشیاڵستەکان لەگەڵ ئەدەبیات و هونەری مودێرن تا دێت چڕتر بێتەوە، سینەما هاوتەریب لەگەڵ بوونگەراکان پێناسەیەکی تازەتریان بۆ مرۆڤی سەردەم دۆزییەوە، وەک چۆن نیچە پێیوایە: کەفوکوڵی گەیشتنی مرۆڤ بە حەقیقەت بیرۆکەیەکی ترسنۆکانە و لەرزۆکە و ڕووی خۆی دەکات لەوانەی بوێرن و دەوێرن بە ئەخلاقی کۆیلایەتی "نا" بڵێن.

بەو شێوەیەش سینەما داوا لە کاراکتەرەکانی دەکات بەرەو بەرزەمرۆڤی بڕۆن و پڕبن لە گومان و دڵەڕاوکێ و پرسیار، پێناسەکانی مرۆڤی سەردەم نائارام و ناجێگیر و بەردەوام تەنیا و لێکنەگەیشتن و بێباوەڕی و بێخودایی.. هەموو ئەم پێناسانە بۆ مرۆڤ، خاڵی وەرچەرخانی گرنگی بوونگەراکان و دونیای سینەمایە. هەر بۆیە لە فیلمەکانی تارکۆفسکی و ئانتۆنیۆنی و کورۆساوا و بێرگمان و ... کاراکتەرە سەرەکییەکان پڕن لە دڵەڕاوکێ و گومان.

**مەرگ لە سینەما و فەلسەفەی بوونگەرایی**

بێرگمان مەرگ بە ڕووداوێکی دڵنیاکەرەوە وەسف دەکات، ڕووداوێک کە ترسی لە دڵی هەموو مرۆڤێکدا بە شێوەیەک و هەر جارەو بە جۆرێک خۆی دەنوێنێ. بێرگمان لە فیلمی مۆری حەوتەم، بە دیمەنی شوالیە (جەنگاوەر) و هاوکارەکەی کە لە ڕۆخی دەریا ڕاکشاون و دواتر شوالیەکە لە خەو رادەبێت و ڕوو لە خودا دەست دەکات بە دوعا و موناجات. خەمگینی و دڵشکان و بێخەویی ئەم کاراکتەرە هەر ئەو حاڵەتە دەروونییەیە کە بوونگەراکان ناوی دەنێن دڵەڕاوکێی مردن، بەڵام هایدیگەر سەرەڕای دڵەڕاوکێ ئاگاداری و دڵەخورپەیش بەو ئیحساسە دەروونیە زیاد دەکات. بێرگمان لە دوای ئەو دیمەنە فەزایەک بۆ بینەر دەخوڵقێنێ کە هەست بکەی ئێستا مەرگ دێت، هەتاوێکی بێ ڕەنگ و ئاسمانێکی ڕەش هەڵگەڕاو و بێ جووڵە. بوونگەراکان ترس و دڵەڕاوکێی سەرە مەرگ لە یەک جیا دەزانن و ئەوان پێیانوایە دڵەڕاوکێی مردن، جوانترین کاتی بڕیاردانە.

جیاوازیی ترس و دڵەڕاوکێ لە سەرەتای فیلمی لە خۆبووردن (ایپار)ی تارکۆفسکیدا بە جوانی نیشان دەدرێ، لە دوای ئەوەی بنەماڵەکە ئاگادار دەبن کە شەڕ و بە چەکی ئەتۆمی بۆردومان کراون، ترس بە سەریاندا زاڵ دەبێ، هاوسەر و کچەکەی ئەلێکساندەر لە ترسان خەریکە تووشی جنوون (شێتی) دەبن، بەڵام بۆ ئەلێکساندەر بە پێچەوانەیە، کاراکتەر بەرانبەر بە نەمان تووشی دڵەڕاوکێ دەبێ، هەر بۆیە لەژێر لێوەوە دەڵێ: هەموو تەمەنم چاوەڕوانی ئەم کاتەم دەکرد. ئەمە لەلای هایدیگەر ئازاری بەئاگاهاتنە.

بە بڕوای هایدیگەر دڵەڕاوکێ لە خودی بوون (dasein)ـەوە سەرچاوە دەگرێ. نیگەرانی لە ڕێگای دەرچوونەکان و ڕێک لەو شوێنەوە دێت کە هیچ دەرچەیەک نەماوە بۆ ڕاکردن.

وێنای ئێمە بۆ سینەما هێشتا ناتوانێ بێ پاڵەوان و دژە پاڵەوان و هێزی خێر و شەڕ بێت لە نێوان دوو پەیوەندی یان چەند پەیوەندیدا، لێرەدا وەک دۆلوز دەڵێ: فەلسەفە کاتێک دێتە ناوان کە دوو دژ بوونی هەبێ، دوو بیرکردنەوەی جیاواز و دوو ئاکاری جیاواز، دوو زەمەنی جیاواز و دوو مەودای جیاواز و دوو ڕووداوی جیاواز. فەلسەفە کاردانەوە نییە بەرانبەر بە هەموو شتێک. لێرەشدا سینەما کە هونەری گشتییە، وەک فەلسەفە هەڵسوکەوت دەکات.

وەک ئالن بادیۆ دەڵێ: سینەما و فەلسەفە لە پەیوەندییەکی چڕوپڕدان پێکەوە، دەتوانین بڵێین سینەما نیشانەی فەلسەفییە، پەیوەندی سینەما و فەلسەفە پەیوەندییەک نییە لە ڕەگەزی زانست. فەلسەفە ناتوانێ سینەما بە ئێمە بناسێنێ، ئەم توخمی ژیانە، ناوەڕۆکی پەیوەندیی سینەما و فەلسەفە سەروقڵپ دەکاتەوە، سینەما ڕێکەوتێکی فەلسەفییە، دەربڕینێکی خەیاڵی لە ڕێکەوتی فەلسەفە کە پەیوەندی نێوان کاردانەوەکانە.

ئەگەر فەلسەفە بیرکردنەوەیە لە "ئەویتر" بەو شێوەی کە ئەفلاتوون دەڵێ، کەوایە پەیوەندییەکی ڕیشەیی لە نێوان سینەما و فەلسەفەدا هەیە. ئەگەر پێمانوابێت کە داهێنانی سەنتێز بە تەنیا ئەرکی فەلسەفەیە، ئەوە تێگەیشتنێکی کۆڵەوارمان بەرانبەر بە سینەما هەیە.

# دێوانە پەپوولە!

ئەوەنـدەی تێگەیشـتبووم خەڵکـی هیـچ کـوێ نەبـوو، تەنیـا کەسـێک کـە دیبێتـم ئەوەنـدە ئـاوارە و بـەرەڵا و مـاڵ بەکـۆڵ ژیابـێ هـەر ئـەو بـوو. تەنیـا خـۆی و ریکۆردەرێکـی کۆنـی ژاپۆنـی و سـێ چـوار کاسـێت کـە هـۆرە یـان سـۆزی دەروێشـانە بـوون و لەناویانـدا مەزهـەر خالقیەکیـش بـە ڕەنگێکـی سـوور لـە نەوارێکـی ماکسـێڵدا کـە لـە سـەری نووسـرابوو "مقهـر"، دەدرەوشـایەوە!

ئـەم شـارەی ئێمـە هەمـوو دوو شـەقامی سـەرەکی هەیـە، یەکیـان بـەرەو ژوور دەچـێ و بـە ژێرپردەکـە نـاوی دەرکـردووە و ئەویـان بـەرەو خـوار دەچـێ بـە قرگـە دەناسـرێ. لـەم دوو شـەقامە سـەرەکییە و پشـت و بـەر و ئەملاولای، کۆمەڵێک خەڵـک و تاقمـی جیاجیـا دەژیـن، ئـەوەی تۆزێـک لەگـەڵ شـار تێکـەڵ بایـە سـەلیم و ریکۆردەرەکـەی دەناسـی و چـوون خـۆی دەیگـوت، لەسـەر دەسـتی شـێخێکی ئـەو نـاوە (کـە مـن قـەت ناوەکەیـم بـۆ لەبـەر نەکـرا!) تۆبـەی کـردووە و نەوارەکانیشـی زۆرتـر سـۆز و نـەوای دەروێشـانە بـوون (کـە زۆر کات بێدەنگیـی هـەردوو شـەقامی دەشـکاند). خەڵـک پێیـان دەگـوت: دەروێ سـەلیم یـان دەروێـش سـەلیم! هـەر ئەمـەی کـە لـە شـارێکی دوو شـەقامیدا وەهـا دەنگـت بـێ و لەسـەر زاران بیـت نیشـانێکی بـاش نەبـوو، ئـەم شـارە جیـا لـەو هەمـوو ڕدێنسـپی و پۆپچەرمـگ و نەخوێنـدەوار و بەگـە کۆنـە و منداڵزادەکانیـان، خوێنـدەوار و سـەلەفی و بـەرەڵای زۆر بـوو.

ئەمـە ڕوخسـاری گشـتیی شـار بـوو: بەرەڵـلا/ سـەلەفی/ خوێنـدەوار!

ئەمانـە هەموویـان بـە یـەک شـێوە نـاوی سـەلیم دەبـەن و لێـی تیگەیشـتوون!

ڕۆژێکـی 19ی مانگـی یەکەمـی پاییزێکـی ئـەم شـارە کـە وەک کلاسـیکەکان دەڵێـن سرووشـت خەریکـە بەرگـی دادەکەنێـت و پۆشـاکی تـر دەپۆشـێت، سـەلیم بـە خـۆی و ریکۆردەرەکـەی و شـریتەکانی لـە گۆشـەیەکی شـار کـە ماڵـەکان هێشـتا داری حەوشـەیان هەیـە و گوێـز و چنـار و تـوو و لـە هەندێـک شـوێندا گێـلاس خەریکـن گەڵاکانیـان دەوەرێـن، لـە هـەوای خۆیـدا خەریکـە تێدەپەڕێـت. ئـەو کـە بـەو کۆڵانـە گەڵاڕێژکـراو و هەورلێکەوتـووەدا تێدەپەڕێـت، دوو ژنـی گەنـج لـە پێشـەوەی دەبینـێ کـە بـە هێواشـی دەڕۆن، زۆربـەی کات چـاوی لـە ئاسـمان و گوێـی لـە سـۆزەکان و خەیاڵـی لـە شـوێنێک بـوو کـە ئێمـە نەماندەزانـی کوێیـە، بەهەرحـاڵ لـەو سـاتەی دەمەوئێـوارەدا کـە گـەڵا و هـەوری خۆڵەمێشـیی ئاسـمان و سـۆزی دەنگێکـی عیرفانـی و ئـازاد خسـتبوویانە فڕیـن، لـە یـەک کاتـدا خـۆی نێزیـک ئـەو دوو ژنـە گەنجـە چارشـێوییە دەبینێتـەوە. ژنانـی ئـەم شـارە پەنجـا چارشـێویشـیان لـە خۆیـان بدایـە هـەر کوڵـۆک و لاقوونیـان زل و زەق بـوو، هەڵبـەت لـە ڕوانگـەی خەڵکـی کـۆن و موسـوڵمان و ئیمانـداری شـارەوە! ئـەو لـە سـاتێکی زێڕیـن و چاوەڕواننەکـراودا دەسـت بـۆ پاشـەوەی یەکێـک لـە ژنـەکان دەبـات و بـە ئەنـدازەی تۆپەڵەیەکـی خـڕ دەیگرێـت بـە هێواشـی! بەحوکمـی ئـەوەش ژنـی ئـەم شـارە بـەردەوام ئاگایـان لـە پێـش و پاشـی ڕێگایەکـە کـە پیـاوان بۆیـان دیـاری کـردوون، پێـش ئـەوەی دەسـتی سـەلیم بەتـەواوی بـەری بکەوێـت، ژنـە هەسـتی پێـدەکات و تـا هێـزی تێدایـە پـڕ بـە گـەرووی دەقیژێنـێ و بـە جووڵەیەکـی تونـد کـە ناتوانیـن بڵێیـن هەڵاتنـە، هەنگاوەکانـی خـۆی توندتـر دەکاتـەوە و نەفـرەت لـەو گەڵایانـەی بەرپێـی دەکات کـە ناهێڵـن خێراتـر بـڕوات، سـەلیمیش لەنـاو ئـەو هەمـوو گەڵایـەی پاییـزدا وەکـوو هەیکەلێـک لـە سـەهۆڵ یـان پیاوێـک لـە بەفـر چـاوی لێـدەکات تـا لـە چـاوان ئـاوا دەبێـت!

توایەوە؟ چۆن نەتوایەوە؟!

ئـەوەش بڵێـم کـە سرووشـتی ژنـی ئـەم شـارە وابـوو قـەت نەیاندەتوانـی هەڵبێـن، ئەوپەڕەکـەی تۆزێـک ڕێوەچوونیـان خێراتـر و توندتـر دەکـردەوە و توندتریـش و دیسـان توندتـر، بـەڵام هەڵاتـن هـەر ئەسـتەم بـوو...

**مەپرسن بۆ!**

ژنـەی ڕاکـردوو هاوشـانی سـەلیم نـاوی چـووە هەمـوو شـوێن و کەلەبەرێکـی شـارەوە، بـەڵام جیاوازییـان لـەوەدا بـوو نەسـرین بەهـۆی لەنجـە و کوڵۆکـی خـڕی کـە خەڵکـی شـەقامی سـەر پردەکـە بـوو، دەناسـرا، لـە کاتێکـدا سـەلیم بەهـۆی ئـەو و ئـەوەی کـە خەڵکـی ئـەم شـارە نییـە و مـاڵ بەکـۆڵ و ئاوارەیـە. سـەختە بڵێـی کامیـان هـۆکاری سـەرەکی ناوبانگـی ئەویتریانـن، بـەڵام مـن تێڕامـان لـە وەرزی پاییـز بـە بەرچاوڕوونییەکـی بـاش دەزانـم بـۆ تێگەیشـتن لـەم بابەتـە و کـۆی ڕووداوەکـەش!

سـەرەتا بڵێـم کـە ڕووداوەکـەی ئـەو ئێوارەیـە لـە کاتژمێرێکـدا وەکـوو جۆگەلەیەکـی هێـواش و بچـووک بـە هەمـوو شـاردا بڵاوبـووەوە و لـە ڕۆحـی لافاوێکـی پێشـبینینەکراوی پاییـزدا کەوتـە هـاژە! بـەڵام لـەم ڕووداوەی نـاو چیرۆکەکـەی ئێمـەدا لافـاو ڕەنیشـاندەر نییـە، بەڵکـوو تەنیـا یەکێـک لـە نیشـانەکانی پاییـزە.

کێشـەی وەرزی پاییـز ئەوەیـە پەپوولـەی هەیـە، کاری پەپوولـە پاییـزە لـە بنەمـادا هەواڵبردنـە، ئـەو دەزانێـت بـۆ لـەم وەرزە دەردەکەوێـت، بـای پاییـز دەناسـێت، ڕۆحانەتـی دار و سرووشـتی پاییـزی لەبـەرە. ئـەو پەپوولانـەی ڕێگایـان دەکەوتـە ئـەم شـارە شـتێک لـە پەلـە و شـەهوەتێک لـە خۆشـاردنەوەیان تێدابـوو، بەپێـی پێوەنـدی توندوتۆڵـی "بـا" و پەپوولـە، مـن ئێسـتەش بـۆم ڕوون نەبـووەوە ئـەم پەلـە و خۆشـاردنەوەیە فێڵـی بایـە یـان لاساریی پەپوولـە یـان ڕۆحـی مەکربـاز و عیشـوەکاری پاییـز...!

**ئەو، ئەم بوو یان ئەو؟!**

ئـەوەی مـن بـەرەو تێڕامـان لـە پاییـز دەبـات یەکەمیـن و دواهەمیـن بەرگـری سـەلیم دوای ڕووداوەکـە بـوو: بەسـەری شـێخ پەپوولـە بـوو!

خەڵـک هەندێجـار بـە دێوانـە بانگیـان دەکـرد و دێوانـە لـەم شـارەدا واتـە شـێت! بۆیـە وەکـوو شـێتێک دوای کەوتـن و بـە چەپڵـە و فیکـەی خەڵـک و خـوای شـار لـە گۆڕەپانـی سـەرەکی شـار دایانـە بـەر شـەق و زللـە و منداڵانیـان لـێ ڕادا، ئـەوەی کـە مـن بـاوەڕم بـە ڕسـتە ناودارەکـەی سـەلیم لـەو ڕۆژەی مەیدانـی شـار کـرد، دەگەڕێتـەوە بـۆ حیکایەتێـک کـە بـە پێداگـری و داخوازیـی مـن، کاکـەم لەبـارەی سـەلیم و لێدانەکـەی گۆڕەپانـی شـار گێڕابوویـەوە: "مـن کەسـێکی خوێنـدەواری ئێسـتا و بەرەڵلایەکـی پێشـتر سـەلەفیم، بۆیـە ئەمانـە وا بەڕوونـی دەڵێـم چونکـە هەمـوو ئەمانـە بـۆ تێگەیشـتنی تـۆ لـە ڕووداوەکـە بـە پێویسـت دەزانـم. واتـە کەسـێک بـەم ڕێچکەیـەدا نەهاتبـێ، نازانـێ ڕۆحـی ڕووداوەکـە و هـۆکار و ئەنجامەکانـی چیـن! لـە شـەوێک لـە شـەوانی ساردی زسـتان کـە ناوەڕاسـتی مانگـی ڕەمـەزان بـوو، چونکـە درەنـگ لـە قوتابخانـە گەڕابوومـەوە و بـۆ بەربانـگ چێشـتی کەمیـان بـۆ هێشـتبوومەوە، لەگـەڵ بابـم و دایکـم دەبێـت بەشـەڕم، لەڕاسـتیدا ئێمـە خەڵکـی ئـەم شـارە نیـن، بـە وتـەی باوەگـەورەم ئێمـە لـە کوردەکانـی باکووریـن و کاتـی خـۆی بەهـۆی سـوڵتانێکی عوسـمانییەوە بڵاوپشـی ئـەم بەشـەی کوردسـتان کراویـن و وەکـوو دایەگـەورەم لـە سـەرەمەرگدا دەیگـوت، ئـەو جوگرافیایـەی ئێمـە لـە سنووری چـوار وڵات تەنیـا دوو وەرزی هەبـوو: بەهـار و هاویـن! ئـەم ئەفسـانەیە بـۆ ئێمـەی هەڵکەنـراو لـەوێ و لێـرە لەدایکبـوو تـا ئێسـتاش قـووت نەچـووە! بـەڵام لەمـە گرینگتـر، بـە وتـەی باوەگـەورەم، سـوڵتان ئـاوی نووشـتە و دوعایەکـی لـە هەوایەکـی دوو وەرزیـی تایبەتـدا دەرخـوارد داویـن کـە ئـەوان پێـی دەڵێـن نووشـتەی کـرم... یانـی کرمێـک لەمێشـکماندایە کاتـێ جـوولا ئیتـر هیـچ خودایـەک ناناسـینەوە...دایکم دەیگـوت: ئیتـر ئـەم کرمـە کرمێکـی ئاوریشـمینی بەرەوپەپوولەچـوو بـوو یـان کرمێکـی خاکـی، خـودا و سـوڵتانی عوسـمانی بـۆ خۆیـان دەزانـن! ئـەو شـەوە لەگـەڵ باوکـم پێکـەوە کرمەکەمـان جووڵابـوو، کام کرمەیـان؟ بـە دڵنیاییـەوە ئاوریشـمینەکە نەبـوو!

عادل قادری

شـەقێکم لـە مەنجەڵـی چێشـتەکە هەڵـدا و ڕێچکـەی چێشـت کەوتـە سـەر بنمیچـی ژوورەکـە، سـەر فـەرش و قاڵـی و سـفرەش باسـی ناکرێـت، بابیشـم لیوانێـک دۆی لەبـەر دەسـت بـوو، هەمـوو دۆکـەی کـرد بـە دەموچاومـا... ئـەو شـەوە زۆر سـارد بـوو کـە ماڵـم بەجێهێشـت. لـە قینـی باوکیشـم گۆرەویـم لەپـێ نەکـرد و پێڵاوەکەیشـم کـون بـوو... هـەر پـاش چەنـد خولـەک شـڵپە و فیقـەی ئـاو لەنـاو پێڵاو بـەرز بـووەوە و پێـم لەتـاو سـەرما سـڕ بـوو، ویسـتم بـڕۆم بـۆ مزگـەوت بـە بیانـووی شـەوی قـەدر، بـەڵام بیـرم کـردەوە دوو شـەو پێشـتر کـە ڕۆیشـتبووم، مەلاکـە گوتبـووی نابـێ دانیشـن خەوەنووچکـە بـدەن یـان قسـە بکـەن... تەنیـا دەبـێ نوێـژ بکـەن و عیبـادەت! ڕۆشـتم بـە بـەر مزگەوتـا بەوهیوایـەی بچـم تـۆزێ خـۆم گـەرم بکەمـەوە کـە سـەلیمم بینـی! خەریـک بـوو بەلایـدا تێپـەڕم کـە گوتـی:

**بۆ کوێ دەچی؟ کورە نەچی!**

سـەلیم ئـەو مـاوە بـە ڕەزامەندیـی مجێـوری مزگـەوت و مامۆسـتاکە لـە ژوورێکـی بچووکـی ژێـر مزگـەوت جێگـەی کرابـووەوە، ئـەو شـەوە بردمـی بـۆ لای خـۆی، جیـا لـە ریکـۆردەرە شـڕە سـەریحاڵ و کاسـێتە کۆنـە ڕەنگاوڕەنگەکانـی، ژوورەکـەی بـە قاڵییەکـی کۆنـەی نەخشـێنراو بـە چەنـد باڵندەیـەک و چـرا عەلادینێـک و هەنـدێ شـتی تـر کـە پێویسـتی خـواردن و گەرمکردنـەوە و خەوتنـی یـەک نەفـەر بـوون، شـتێک لـە مانـای ژیـان و غوربەتـی دەدا بەدەسـتەوە، وەکـوو بۆنێـک هەڵیمـژی هەسـتت پێدەکـرد. ئـەو شـەوە ئـەوق و مـات بـوو، ریکۆردەرەکـە "پەپوولـەی ئـازادی"ی خالقـی دەخوێنـد، سـەرنجی هەمـوو کەلوپەلـی ژوورەکـەی دەدا، کەسـێک بـاش لێـی وردبایـەوە دەیگـوت بـە دوای شـتێکدا دەگەڕێـت کـە دەمێکـە لێـی ون بـووە و سەوداسـەرێتی.

**پرسیم: بۆ چی دەگەڕێی دەروێش؟**

ئـەو هـەروا بـۆ ماوەیـەک بێدەنـگ و حەپەسـاو... ترسـم وەبـەر هاتبـوو، خەیاڵـی شـتی خـراپ بـە سـەرمدا هـات و چـوو، پـاش کەمێـک بێدەنگـی دەشـکێنێت و لێـم دەپرسـێت: **پەپوولـە خاسـە یـان خـراو؟**

ویسـتم بڵێـم پەپوولـەی چـۆن؟ وەک ئـەوەی لـە دونیایەکـی دیکـەدا بێـت و نەیزانیبـێ پرسـیاری لـە مـن کـردووە یـان کەسـی دیکـە. گوتی:**مـن پەپوولـەم؟**

ئانوسـات بیـری ئـەو پەپوولەیـە کەوتمـەوە کـە دایکـم بـە جارەهـا خەونـی دیتبـوو و نـاوی نابـوو پەپوولـەی حەزرەتـی ئیبراهیـم کـە بایەکـی ڕەش هەمیشـە دەیبـات و ئـەو دێتـەوە. پـاش ئـەو خـەوە بـە منـەوە دووگیـان بـووە و ناویشـمی نـاوە ئیبراهیـم. ترسـام و گوتـم: کام جـۆر لـە پەپوولـە؟

دەورێـش گوتـی: **ئـەوەی دایکـم مەبەسـتی بـوو هـەر جـارە بـە منـی دەگـوت!**

بـە دەنگـی لەرزۆکـەوە گوتـم: نوێـژە و بـە پەلەپـڕووزێ هاتمـە دەرێ، تـا سـێ ڕۆژ دواتریـش بـە ئاڕاسـتەی نێزیـک مزگەوتـدا نەموێـرا تێپـەڕم. شـەوێک لـەو شـەوانە خەونـم بینـی دایکـم بـووە بـە پەپوولـە و تـۆ دوای کەوتـووی تاکـوو بیگریـت و لـە هەورەتریشـقەیەکی پاییزیـدا ونبـووی، دەنگێکـی کـز و دوور لـە خەونمـدا دەیگـوت تـۆ بـووی بـە کارگـە دێوانـە، ئیتـر ڕاپەڕیـم."

دوای ئـەم ڕووداوە، شـار تەنیـا بـە سـەلیمەوە دەناسـرێت، لـە دەروازەی شـاردا تابلۆیەکـی گـەورە هەیـە کـە بـە خەتێکـی خـوار و خێـچ لەژێـر ڕسـتەی ڕێـک و گـەورە و فەرمـی" بـە شـهر شـهیدپرور... خـوش ئمدیـد" نووسـراوە شـاری شـەهید سـەلیم پەپوولـە!

دایـە گـەورەم دەیگێڕێتـەوە و دەڵێـت: پێـش کوشـتنی گوماناویـی سـەلیم، شـووەکەی نەسـرین بـە واسـیتەی یەکێـک لـە پیاوماقووڵانـی شـار سـکاڵا و گلەیـی بردووەتـە سـەر شـێخەکەی و ئەویـش گوتوویـە شـەیتان لـە کڵێشـە و قاڵبـی ئـەو پەپوولەیـەدا شـەهوەتی سـەلیمی جووڵانـدووە، ئەگینـا هەرکـەس لەژێـر دەسـتی مـن تۆبـەی کردبـێ مەحاڵـە دەسـت بـۆ پـاش و پێشـی ژنـی خەڵـک بـەرێ بـە حەرامـی، هەبـێ و نەبـێ گومڕاییەکـە لـەو پەپوولـە پاییزیـە بـووە! دایـە گـەورەم لـە زمانـی شـێخەکەی دەروێـش سـەلیمەوە وای دەگـوت!

ئەگەرچـی ئـەم وتەیـەی شـێخ بـۆ خەڵکـی تـەواو باوەڕپێکـراو بـوو، بـەڵام لـە دواجـاردا ئـەم ڕووداوە نـاوی شـاری پەپوولـە و مەرگـی ئەویـان بـە دوای خۆیـدا هێنـا! هەمـوو سـاڵێک لـە کۆتایـی هاوینـدا و لـە سـەرەتای پاییـزدا شـار پـڕ دەبـێ لـە پەپوولـەی قوژبنپەرسـت و گۆشەنشـین، هـەر کامەشـیان پووشـێکی کـورت یـا درێژیـان لـە جەسـتەی خـڕی خۆیانـدا هێنـاوە و کـەس نازانـێ بـۆ کام پیـرەژن یـان پۆپچەرمـگ یـان جادووگـەری ژێـر پێسـتی شـاری دەبـەن!

سـەلیم ئێسـتا لـە گۆڕێکـی لاتەریکـی کێلبچووکـدا لەوپـەڕی گۆڕسـتانی شـار کـپ کەوتـووە و ئـەو ڕاوکردنـەی پەپوولـە بـۆ ئـەو، دوا ڕاوکـردن و دەستسـوان لـە شـتێکی ئـاوارەی ئەفسـووناوی بـوو. ئێسـتا بـە خەڵـووزی ڕەش لـە کێڵـی گۆڕەکـەی نووسـراوە: دێوانـە پەپوولـە!

دایەگـەورەم دەیگـوت: دوای سـەلیم هەمـوو کـەس دەزانـێ کـە بـە کـێ دەڵێـن پەپوولـە!

باوکـم دەیگـوت: پەپوولـە دەبـێ بزانـێ لـە کـوێ دەنیشـێتەوە!